

українське суспільство у довоєнний час. Наразі груба військова сила Росії проти України намагається конструювати реальність по фейковим викрійкам імперської пропаганди.

Філософія як терапія фейку. Розпізнати останні з тим аби уникнути потрапляння у симулякр може філософія. Вона спроможна виконувати терапевтичну функцію, котра полягає у виявленні епістемологічної патології фейку. Це може розглядатись як турбота філософії про критичне мислення, а не забезпечення процесу його вироблення. Ціннісний аспект філософського знання уможливує його проникнення у сферу життєвої практики окремої людини, що сприяє правильному рішенню останньої. Турбуватись про критичне мислення головним чином означає захистити його від набуття хибних цінностей. Останні можуть у вигляді фейкових ідей оволодівати людиною та перетворюватись у цінності. Філософія завдяки власній суб'єктивності спроможна турбуватись про іншу суб'єктивність.

Тоді як сформульований Максом Вебером методологічний принцип «свободи від ціннісних суджень» орієнтує наукове дослідження на звільнення від суб'єктивних оцінок. Вважається, що чіткий розподіл між емпіричними даними і практичними оцінками також посилює об'єктивність інформації. Однак тема етики турботи уможливує терапевтичну функцію філософії завдяки її апеляції до оцінок. Тоді філософія вчить розглядати інформацію не лише як хибну чи істинну, але й у контексті життєвих конкретних контекстів. Нагадаю, що етика турботи є досить новим та недостатньо розвинутим концептом без чітких визначень. Головним чином етика турботи розробляється в кінці минулого століття феміністичною та екологічною думками, що певним чином обмежило її тематичну та методологічну універсальність. Тематично – це зосередження уваги на стану вразливості та залежності, а методологічно – це акцент на індивідуальному, а не загальному. Це призводить до ослаблення нормативності етики турботи. Для неї дослідницький пріоритет визначає конкретний індивід, конкретна ситуація та конкретна дія, а не узагальнююча універсальна норма. То ж філософія навчає захищатися від фейку завдяки його розпізнанню, котре постає у критичній настанові мислення. Таким чином філософія виявляє турботу про мислення, його здатність розгледіти маніпулятивну хибність інформації.

Всупереч настанов М. Вебера під час війни особистісний компонент сприйняття інформації посилюється, надаючи вагомого значення власному досвіду. На відміну від науки філософія зберігає особистісний компонент знань. Його актуалізація стає важливим фактором запобігання впливу фейків на індивідуальне мислення. Адже філософія спроможна зберегти в особистісному критичну об'єктивність інформації. В умовах цифрових викликів розповсюдження новин його швидкість та бажання повернути до неї увагу більшої кількості користувачів Інтернету заважають критичному та об'єктивному сприйняттю інформації. Філософія заспокоює цей цифровий запал тим, що навчає сприймати інформацію з позиції спостерігача, котрий відсторонено оцінює, а не лише пізнає.

ЛЮДИНА-ЗАРУЧНИК. ДО ЕТИЧНОГО ОСМИСЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ ЗАРУЧНИЦТВА

Малахов В. А.

*Незалежний Інститут філософії,
IPhI, Париж, Франція / Нагарія, Ізраїль*

Гіркий досвід війни спонукає поглянути новим оком на цілу низку проблем, що за своїм змістом виходять далеко за межі суто воєнного контексту і стосуються сучасного людського життя в цілому. Однією з таких загострених нинішньою ситуацією загальнолюдських проблем є, на мій погляд, проблема заручництва.

Важким тягарем лягає на душу думка про те, скільки людських доль зламала і щодня ламає триваюча війна, скільки людей в Україні, та й не тільки в Україні,

перебувають, по суті, в становищі її заручників. В Ізраїлі, де ми з дружиною мешкаємо нині, війна тутешня й розпочалася саме з лиходійного акту захоплення сотень заручників, велика частина яких перебуває в полоні досі – й шанси цих нещасних людей колись вийти живими на волю день у день меншають. Причому, як показує досвід, усюди, де з'являються заручники, заручниками поряд із ними стають і інші: родичі і друзі викрадених, небайдужі до їхньої долі люди, цілі верстви громадянського суспільства... Кола такого заручництва поширюються далі й далі; зважуся твердити, що невпинне їх зростання являє собою одну з істотних рис сучасної війни загалом. Усі ми, зрештою, маємо підстави відчувати себе заручниками новітньої генерації мілітаристів, прихильників «спілкування» шляхом обміну ракетними ударами, «яструбів», готових на все, аби станцювати на кістках полеглих ворогів свій переможний танець.

Втім, згадані кола заручництва розповсюджуються й на цілком мирні галузі людського життя. Роз'ятрене війною сприйняття цієї теми робить нас чутливими до безлічі характерних ознак і відтінків заручництва, розсіяних у повсякденному житті і стосунках: людина може бути заручником у терористів, але вона може бути також заручником маніяків при владі, орієнтованих на «постправду» інформаційних мереж, непевних обставин або просто чийогось змінного настрою - в усіх подібних випадках йдеться про певне обмеження людської волі. Враховуючи в'язкість і всюдипроникність павутиння заручницьких зв'язків, яким воно вимальовується вже на побутовому рівні його сприйняття, можна, принаймні, поставити питання: чи не маємо ми тут справу з певною загальною характеристикою людського буття як такого? Чи не варто нам до шерегу загальновідомих сутнісних образів людини – *homo sapiens*, *homo faber*, *homo ludens*, *homo viator* тощо – додати ще й *homo obses* – образ людини-заручника? Але що це, власне, означає – бути заручником, якщо придивитися ближче?

Дороговказом для власних роздумів на цю тему для автора цих рядків послужили міркування одного з найяскравіших європейських філософів II половини ХХ ст. Е. Левінаса. За Левінасом, подібно до того, як гра репрезентує свободу, котра не тягне за собою відповідальність, так у вихідних засадах людського існування міститься й передумова відповідальності, яка не відсилає до свободи - відповідальності-наслання (*obsession*), відповідальності за іншого: ця передумова впливає з фундаментальної людської близькості (*proximité*), що передує будь-якому зв'язку за вибором; саме цю вихідну передумову індивідуального існування людини мислитель і визначає як «умову заручництва» (*condition d'otage*) [1, 325].

Очевидно, що під таким кутом зору заручництво справді постає як категорія загальнолюдської ваги. Разом з тим, таке прочитання до деякої міри проблематизує той специфічний зловісний сенс, що ми його здебільшого вкладаємо в поняття заручництва нині. Більш за те, як твердить Левінас, саме «завдяки ситуації заручництва у світі можуть існувати жаль, співчуття, прощення й близькість (хоч би як мало їх було)» [1, 326]. Втім, у будь-якому разі досвід заручництва важкий: в заручництві людське «я» несе на собі «тягар світу» [1, 326], долаючи при цьому тяжіння власного буття. Від початку позбавлене благословення свободи, заручництво, за Левінасом, сплавляє в єдине ціле людської присутності у світі «покинутість, важкість, відповідальність, наслання і Я» [1, 326].

Відступивши трохи від Левінаса, спробуємо підсумувати щойно сказане. Отже, попри всю розмитість феномена заручництва як такого і розмаїття його актуальних проявів, суть його ми можемо вбачати у відведенні людському суб'єктові, до і незалежно від його власного свідомого рішення щодо цього, статусу відповідального за довільні дії будь-кого іншого. За такого розуміння заручництва ми отримуємо підстави розглядати його як явище загальнолюдське й морально-конкретне водночас: чи може, справді – при всій очевидній правоті висловленої «згори» альтернативної юридичної точки зору (див.: Єзек. 18) – сумлінний вчитель не відчувати себе морально відповідальним за своїх учнів? Сумлінний батько чи мати – за своїх дітей? Й чи не постають перші в цьому відношенні, певним чином, заручниками останніх? Згадаймо слова старця Зосими з відомого роману

Достоевського «кожен перед усіма за всіх винен» (слова ці, до речі, часто повторював Левінас) – чи можемо ми не зважати на втілений в них зобов'язуючий сенс морального вердикту «винен»?

Отож, закономірно постає питання: як виглядає моральний ландшафт людського буття з цієї досить, як бачимо, поширеної – аж до вселюдських обріїв – точки зору людини-заручника?

Незамінним контрастним тлом для пошуку відповіді на це питання видається взірцева позиція мораліста доби Модерну, окреслена І. Кантом. За настановами кантівської етики, людська воля є, як відомо, волею автономною; вона керується власним законодавством, яке апіорі має всезагальний характер, і не повинна підпорядковувати свої максими жодним емпіричним схильностям. Людина як умоосязний суб'єкт цієї автономної моральної волі має, на переконання кенігсберзького мислителя, обов'язок завжди ставитися до себе, інших людей і розумних істот загалом як до цілей самих по собі й ніколи – тільки як до засобу. Свідомість власної умоосязної суб'єктивності, покликаної до самовизначення, підносить людську істоту, підтримує її у стані своєрідного морального апломбу: моральний закон у серці й зоряне небо над головою – ось що неподільно володіє її духовним еством, визначає її внутрішню спрямованість. Звідси й принципова самотність кантівського морального суб'єкта: Інший постає для нього, по суті, як ідеальний конструктор, співчлен в ідеальному «царстві цілей» - не менше, але й не більше за те.

Ніяк не можна сказати, що стан людини-заручника, тією чи іншою мірою знайомий, певне, чи не кожному, неодмінно спонукає забути про високі імперативи етики славетного кенігсбержця. Але на передній життєвий план виходить інше: замість автономії – гетерономія, причому незрідка в найсуворішому її втіленні, коли з надр людської суб'єктивності буквально вилучається її моральне осердя; замість «умоосязних» зазіхань на всезагальність – невідступна орієнтація на емпіричний плин подій; замість акцентування самоцільності суб'єкта – всілякий тиск на людину з наміром її десуб'єктивації й перетворення на «тільки засіб» (заставу); замість відчуття власної гідності й морального апломбу їй нав'язується смиренна приниженість, схиляння додолу. Що ж до Іншого, він тут постає у ролі безпосереднього наглядча й розпорядника нашого буття в цілому.

Зрозуміло, однак, що окреслені драматичні умови заручництва самі по собі являють лише своєрідний моральний виклик; власне етичного значення набуває те, як відповідатиме на цей виклик або який спротив чинитиме йому людина. Кажучи загалом, можна твердити, що ясне світло кантівських імперативів стає для нас у такому непрозорому середовищі ледве видимим; потрібні особливі зусилля, аби не втратити його геть із поля зору. Потрібні внутрішня зібраність, щонайбільше терпіння, неабияка частка практичної мудрості, вміння пристосовуватися до обставин – і невсипуща готовність зробити в критичну мить усе можливе для порятунку власного й інших. Якщо трохи перефразувати вже неодноразово цитованого на цих сторінках Е. Левінаса, етичні настанови людини-заручника, яка усвідомлює своє становище, на відміну від палких настанов мораліста кантівського штибу, можна було б назвати *етикою дорослої людини*. В нинішні суворі часи про її вимоги доводиться згадувати знову й знову – не забуваючи, звичайно, й про досвід минулого. Зокрема, про досвід трагічної доби Голокосту, коли чимало людей у різних країнах окупованої фашистами Європи задля порятунку незрідка зовсім невідомих їм інших не тільки ризикували власним життям, а й приймали на себе страшний моральний тягар, наражаючи на смертельну небезпеку найближчих своїх ближніх. Ото вже коли кожен мусив власним життям відповідати за іншого, до того ж перед судом неправедним! Зрештою, справді, як писав А. де Сент-Екзюпері, немає спільної міри для ремесла солдата і ремесла заручника. І хто ще знає, чий тягар важчий...

Втім, хіба не знайомий засадничий досвід заручництва у тих або тих із незчисленних його іпостасей також і багатьом нашим сучасникам – зокрема, тим із них, хто ще застав радянські часи? Представникам наступних поколінь, звиклим до чорно-

білих зображень тієї епохи, легко дається поділ тодішньої людності на «дисидентів» і «совків»: з одного боку, натхненні борці за свободу, з іншого – жалюгідні пристосуванці. А все ж, на моє переконання, вкрай несправедливо не помічати, вилючати з наших уявлень про недавнє минуле власне *заручницьке* становище, інколи цілком свідоме, мільйонів радянських людей, наших дідусів і бабусь, наших батьків: тих, кому конче потрібно було, хай навіть під несправедним оком, дбати про своїх ближніх, будувати життя, захищати рідну країну. Та й сьогодні, у нашому щоденному існуванні, чи не потрапляємо ми раз по раз у ситуацію заручника, яка виштовхує нас із наїждженої колії «пристойної» поведінки, позбавляє власних напрацьованих моральних орієнтирів? У ситуацію, де ми повинні усвідомлювати, що справа не в нас і не в нашому рішенні – а в Іншому?

І все ж, неможливо не зважати на очевидну принизливість, образливість, *нестерпність* для людини стану заручництва у будь-якому його прояві. Ніхто, певне, для себе б не побажав бути *тільки заручником* своєї Батьківщини, заручником своїх дітей або учнів. А проте нагадаю мудру думку Левінаса: саме завдяки ситуації заручництва на світі можуть існувати жаль, співчуття і прощення. Отож, як нам здолати це всепоглинаюче зачароване коло всесвітнього заручництва? Або, можливо, як у випадку з колом герменевтичним, питати варто радше про те, як нам правильно до нього увійти?

Існують два досить близькі, але разом з тим контрастні терміни: *заручництво* й *заступництво*. Обидва мають стосунок до витокової доонтологічної людської близькості, що зобов'язує нас до і незалежно від нашого вибору. Проте заручництво як таке, заручництво у своєму найбільш відвертому і, водночас, найбільш брутальному вигляді нав'язує цю близькість людському суб'єктові насильницьким чином, знущально експлуатуючи його екзистенційну обумовленість. Натомість заступництво базується на тому, що людина вільно бере на себе тягар відповідальності за Іншого, вільно й свідомо покладає на себе екзистенційне ярмо свого ближнього – *заступає* його собою. Тож заступництво не царина неволі, воно – царина людських вчинків. Тільки духовно сильна людина в змозі заступитися за своїх ближніх, за тих, кому потрібна допомога, за свою країну в час скрути. І внутрішньому пробудженню суб'єкта до такого заступництва ніякі зовнішні утиски перешкодити не можуть: людині вільно встати з колін, навіть якщо у неї міцно перехоплені руки. Встати – і рвонути за собою весь ланцюг людських зв'язків, взаємозалежностей, надій і страждань.

Література:

1. *Levinas E. En découvrant l'existence avec Husserl et Heidegger.* – Paris: Vrin, 2006.

SOCIALLY RESPONSIBLE MANAGEMENT OF HUMAN RESOURCES THROUGH THE APPLICATION OF THE PRINCIPLES OF GREEN HUMAN RESOURCE MANAGEMENT

**Regina Andriukaitienė,
Lithuanian Sports University,
Kaunas, Lithuania**

Relevance of the research. The socially responsible practice of human resource management contributes to positive internal and external positive organizational changes, when human resources are developed on the basis of relationships through cooperation, learning, sharing of experience, organizational innovation in carrying out activities in a creative way and also on resource-saving. In this context, a positive psychological environment is especially important - respect for the employee, effective cooperation, protection from stress, excessive workload. Socially responsible human resource management leads to a higher involvement of employees in achieving the goals of the organization, and this also determines the level of involvement in solving environmental problems.